

Prisikėlimo apygardos vadas
P. Morkūnas-*Rimantas*.
Iš Okupacijų ir laisvės kovų muziejaus
rinkinių

POVILAS MORKŪNAS-ČERNIUS, KYRAS, DRAKAS, RIMANTAS 1920 11 26–1953 06 19

Povilas Morkūnas gimė 1920 m. lapkričio 26 d. Raseinių aps. Šiluvos vls. Zbarų k. Kazio Morkūno ir Marijonos Andrulytės-Morkūnienės šeimoje. Kartu augo sesuo Juzė (Juzefa?, g. 1931 m.), broliai Stasys (g. 1929 m.) ir Juozas (g. 1935 m.)¹.

Tarpukario Lietuvoje P. Morkūnas dirbo policininku. Nuo pirmųjų sovietų okupacijos dienų jis aktyviai išitraukė į pasipriešinimo kovą, dalyvavo 1941 m. Birželio sukilime, buvo Lietuvos laisvės armijos (LLA) narys.

Nuo 1944 m. P. Morkūnas partizanavo Kėdainių aps. Ariogalos ir Raseinių aps. Betygalos valsčių apylinkėse. Ėjo Jungtinės Kęstučio apygardos Savanorio rinktinės kuopos vado pareigas. 1948 m. pradžioje buvo įpareigotas užmegzti ryšį su kiek paurisia po karinių čekistų operacijų Povilo Lukšio (nuo 1948 m. kovo 5 d. pavadinta Maironio vardu) rinktine. Sužinojęs, kad rinktinėje trūksta atitinkamas pareigas galinčių eiti kovotojų, 1948 m. balandžio 29 d. P. Morkūnas tapo Prisikėlimo apygardos Maironio rinktinės vadu, pasirinko Černiaus slapyvardį (vėliau slapyvardžiai buvo *Kyras*, *Drakas*). Jau tą patį mėnesį kartu su savo pavaduotoju Juozu Paliūnu-*Rytu* jis inspektavo partizanų dalinius Kėdainių aps. Ariogalos, Gudžiūnų, Josvainių, Kraikių, Pernaravos ir Radviliškio aps. Grinkiškio valsčiuose, formavo rajonus, nurodė padalinių vadovams rinktinės vadovybei reguliariai teikti ataskaitas, tvarkyti štabų dokumentaciją, organizuoti Organizacinio sektoriaus narių tinklą, įsakė laikytis karinės drausmės. Iš buvusių keturių Povilo Lukšio rinktinės rajonų P. Morkūnas suformavo stiprų Kudirkos (vėliau – Mindaugo) rajoną ir jo vadu paskyrė J. Paliūną. Iš likusių paskirų būrių 1949 m. buvo sudaryti du rajonai (nuo vasaros – tėvūnijos): Kęstučio (vadas Romas Vaitkevičius-*Radvila*) ir Birutės (vadas partizanas, slapyvardžiu *Daunys*).

Per Maironio rinktinę ėjo kelias pas Aukštaitijos partizanus. Jau 1948 m. balandžio pradžioje buvo užmegztas ryšys su Vyčio apygardos Aušros būriu. Tuo pačiu metu užmegztas nuolatinis ryšys su šiaurinėje Lietuvos dalyje veikusia Kunigaikščio Žvelgaičio rinktine.

P. Morkūnas buvo vienas iš Maironio rinktinės būstinėje parengto partizanų eilėraščių ir dainų rinkinio „Kovos keliu žengiant“ (1948 m. išėjo du leidinio tomai, 1949 m. – trečiasis, 1950 m. P. Morkūno rūpesčiu jie išleisti pakartotinai), į kurį sudėta daugiau nei 300 kūrinių, leidėjų. 1949 m. Prisikėlimo apygardos vadovybė nutarė Maironio rinktinei pavesti dar ir spausdinti apygardos štabe parengtą laikraštį „Prisikėlimo ugnis“. Partizaninio karo antroje pusėje spaudos svarba darėsi vis didesnė.

Eilėraščių ir dainų rinkinys
„Kovos keliu žengiant“, VIII da-
lis. 1949 m. Iš Okupacijų ir lais-
vės kovų muziejaus rinkinių

Leidyba buvo viena iš svarbiausių Prisikėlimo apygardos štabo veiklos sričių. Štabo pareigūnai rašydavo vedamuosius straipsnius, parengdavo užsienio naujienas. Dauguma laikraščio „Prisikėlimo ugnis“ straipsnių buvo nepasirašyti, autorius galima atpažinti tik iš rašymo stiliaus.

Prisikėlimo apygardos partiza-
nai. Iš kairės: Feliksas Kokšta-
Rustemas, P. Morkūnas- Černius,
Kyras, Drakas ir J. Paliūnas-Ry-
tas. Iš Okupacijų ir laisvės kovų
muziejaus rinkinių

1949 m. rugpjūčio 1 d. P. Morkūnas buvo paskirtas į aukštesnės pareigas – tapo Prisikėlimo apygardos vadu (slapyvardis *Rimantas*). Turėjo kapitono laipsnį. 1950 m. vasarą jis praleido Radviliškio r. Užpelkių, Mažuolių ir Šiaulių r. Dukto miškuose, kur susitiko su Vyčio apygardos teritorijoje žiemojusiu Lietuvos laisvės kovos sąjūdžio (LLKS) Tarybos prezidiumo pirmininku Jonu Žemaičiu-*Vytautu*. 1951 m. birželio pabaigoje kartu su juo nuvyko į Tytuvėnų r. esantį Bulavėnų mišką, kur susitiko su Vakarų Lietuvos (Jūros) partizanų sritys ir Kęstučio apygardos vadovybe. Čia vykusiam pasitarime P. Morkūnas buvo paskirtas Jūros sritys vadu.

1952 m. sausio 1 d. LLKS Tarybos prezidiumo pirmininko įsakymu P. Morkūnas-*Rimantas* už trijų tomų laisvės kovotojų eilėraščių ir dainų „Kovos keliu žengiant“ išleidimą, už visų LLKS organizacinių vienetų aprūpinimą šia literatūra, šiuolaikiško laisvės kovotojo maldyno „Rūpintojėlis“ išleidimą dideliu tiražu, taip pat už kitas atliktas pareigas buvo apdovanotas 2-ojo laipsnio Lietuvos Laisvės Kovos Kryžiumi.

1952 m. gegužės mėn. LLKS Tarybos prezidiumo pirmininko pavaduotojas Antanas Bakšys-*Germantas* panaikino Prisikėlimo apygardą, o Jūros srityje paliko porą stiprių apygardų – Kęstučio ir Žemaičių. To paties mėnesio 20 d. Kęstučio apygardos vadu jis paskyrė P. Morkūną. Pastarasis kartu su apygardos štabo viršininku Jonu Algirdu Vilčinsku-*Algirdu* toliau leido apygardos laikraštį „Laisvės varpas“, taip pat ėjo ir LLKS Tarybos nario pareigas.

O MGB toliau kūrė naujus partizanų sunaikinimo planus. Tam buvo naudojami suimti partizanai, tapę agentais smogikais. Pakruojo ir Tytuvėnų MVD kariuomenės įgulas sustiprino iš Rygos atsiųsti daliniai.

Čekistams pavyko į susitikimą iškviesti Kęstučio apygardos vadovybę. 1953 m. birželio 19 d. *Rimantas* kartu su apygardos štabo nariu Stasiu Zinkevičiumi-*Algimantu* ir partizanų Juozu Dobrovolskiu-*Ramūnu* atvyko į mišką, esantį Kelmės r. Plauginių k. apylinkėse. Savo palydovus palikęs atokiau, P. Morkūnas priėjo pasisveikinti su buvusiu bendražygiu Juozu Valantinu-*Granitu* (agentu „Kaštonu“) ir jį lydinčiais trimis smogikais. Vienas iš smogikų tuo metu priėjo prie S. Zinkevičiaus ir iš karto šovė į jį, o tada automato vamzdį nukreipė į bėgantį *Rimantą*, peršovė jam kojas. Sužeistas P. Morkūnas, išsitraukęs pistoletą, ėmė atsišaudyti, tačiau buvęs partizanas Juozas Šakmanas-*Patronas* (agentas „Kuisys“, „Jorgėla“) į jį šovė. J. Dobrovolskiui pavyko pabėgti ir apie savo draugų žūtį pranešti J. Vilčinskui.

Žuvusiųjų palaikų užkasimo vieta neišaiškinta.

Sesuo J. Morkūnaitė-*Lakštingala* buvo Prisikėlimo apygardos partizanė. Žuvo 1950 m. rugpjūčio 9 d. Radviliškio r. Gražiškių k.

1999 m. gegužės 12 d. P. Morkūnui pripažintas kario savanorio statusas, Lietuvos Respublikos Prezidento 1999 m. gegužės 19 d. dekretu jis apdovanotas Vyčio kryžiaus 3-iojo laipsnio ordinu (dabar – Vyčio Kryžiaus ordino Komandoro kryžius), o 1999 m. gegužės 27 d. dekretu jam suteiktas pulkininko laipsnis (po mirties).

Laisvės paminklas „Baladė“. Kelmė, S. Neries ir V. Pūtvio-Putvinskio g. kampas. Skulptorius V. Vil-
džiūnas. Atidengtas 2005 m. spalio 22 d. A. Kaz-
lausko nuotr., 2005 m.

Parengė Rūta Trimonienė

¹ Lietuvos centrinis valstybės archyvas